

Czagány Gábor

Messzelátó

Az észak-ír válság vallásföldrajzi háttere

Bevezetés

A médiából számtalanszor hallottunk már Észak-Írország szomorú tragédiájáról, az immár sok évszázados nemzeti ellentét-ről, amely századunk húszas éveitől kézzel fogható formát öltött. „IRA, unionisták, brit katonai jelenlét...” – ezek és ehhez hasonló fogalmak köré épülnek a tőlünk távol fekvő, hazánknál is kisebb sziget belső harcainak szóló hírek. Pusztító bombamerényletek képeit láthatjuk, máskor a fenyegetésektől megbénult autóutakról, manapság pedig leginkább az áldatlan helyzetből kifelé mutató békekezdeményezések megnyugtatóbb, ám kevésbé bizonyos eseményeiről számolnak be a híradások.

A világ odafigyel erre a kis részletre a térképen, mint ahogy szemmel tartja a Föld más pontjain lezajló hasonló konfliktusokat is. Mégis a nemzeti ellentétek számtalan példája közül a baszk, a délszláv, az ír problémák kerülnek előtérbe. Mi ennek az oka? Vajon ezek a legpusztítóbbak? Talán itt a legmagasabb a halottak száma? Aligha. Egyszerűen arról van szó, hogy Európa nem tud mit kezdeni az etnikai színezetű konfliktusokkal. Az óvilág azt hitte, hogy már túllépett ezeken a problémákon, ám csalatkozni kellett. A politikai egyensúly mérlegén az integrációra való törekvés nyugszik és ez szemmel láthatólag a maga javára dönti el Európa jövődöbéli sorsát, de semmiképp sem lebecsülendők az ezzel szembenálló folyamatok, már csak történelmi gyökereik miatt sem.

Persze egy-egy kivételt leszámítva a demokratikus rendszereknek sikerült meglehetősen eredményességgel kezelniük ezeket a problémákat (pl: Belgium), ám ez nem jelenti azt, hogy a maradék egynéhány nem jelentene konkrét fenyegetést.

Sokan sokféleképp próbáltak már összehasonlító elemzéseket készíteni ezen konfliktusokról, megkísérelve analógiákat levonni és az egész felől következtetni az egyes esetek felé. Természetesen számtalan vizsgálat eredménye látott napvilágot a konkrét problémák áttekintése nyomán is. (Az ír kérdéstről magától értetődően a legtöbb az angolszász nyelvterületen.)

Magam – jelen dolgozatommal – a második típusba tartozó problémafelvetést szeretnék készíteni. Arra keresem a választ, hogy mi indokolja azt, hogy a XX. század végén Nyugat-Európában egy alapvetően vallási színezetű harc folyjon. A téma alátámasztásához nem nélkülözhetek egy kellően bő történelmi áttekintést – kiemelve a vallási és etnikai kulcspontokat – hiszen témaköröm igen mélyen gyökerező, lényegében történelmi probléma. A hangsúlyt mégsem erre szeretném tenni, hanem a vallás és nemzetiség térbeli egymásra hatására, ami itt – mint látni fogjuk – sok kérdésre választ ad. Szeretnék felsorakoztatni néhány tanulságos adatot a vallásosság bemutatására és ebből következtetni jelen kérdés geográfiai, esetünkben regionális földrajzi kihatásaira. Mindezek után történhet meg a válság körbejárása az addig kikövetkeztetett tények alapján.

Bízom benne, hogy dolgozatom megtalálja a választ a felvetett kérdésre és egyúttal megfelelő keresztmetszetet is ad a problémáról térben és időben.

2. Az Ír-sziget képe

2.1 Földrajzi jellemzők

Az Ír-sziget Nyugat-Európa peremén terül el. Teljes területe 84 421 km², amely-

ből 14 139 km² Észak-Írország (Northern Ireland) 1921 óta az Egyesült Királyság része. Az Ír Köztársaság (*Poblacht na hÉireann*) 70 282 km²-es területen fekszik.

Lakosainak száma kb. 3 526 000, népsűrűsége 50 fő négyzetkilométerenként. (Ez a két adat Észak-Írországban 1 578 000 és 100 fő). Hivatalos nyelve az ír gael és az angol, az északi résznek csak az angol.

Az ország négy nagy történelmi tája *Ulster* (északon), keleten *Leinster*, nyugaton *Connaught* és délen *Munster*. Ezek – szintén történelmi alapon – 32 grófságra oszlanak. Észak-Írországot Ulster 6 grófsága alkotja. (Antrim, Armagh, Derry, Down, Fermanagh és Tyrone). Fővárosuk Belfast.

Az Ír Köztársaság fővárosa Dublin (*Baile Átha Cliath*), 660 ezer lakossal. További nagyobb városai Cork, Limerick és Kingstown, de közülük csak Cork lélekszáma haladja meg a százezret. (VERZÁR 1987, 9–10.)

2.2 Történelmi áttekintés

Kétségtelen, hogy Európában majd minden ország erős történelmi hagyományokra épít, de talán nincs a kontinensnek még egy vidéke, ahol annyira összefonódik a múlt és a jelen, mint Írországban. Bár az Európai Unió rosszabb helyzetben levő országai közé tartozik, mégis gazdasági örökségéhez képest dinamikus fejlődést mutatva magas életszínvonalat ért el, de úgy, hogy közben nem szakított gyökereivel, sőt társadalmában dominánsabb maradt a hagyomány. Ennek oka teljesen egyértelmű: történelmük folyamán örökös harcban álltak a hódítókkal és ez alatt hagyományaik mentették meg őket a teljes beolvadásról, vagy attól az alárendelt szereptől, melyet a skótoknak, vagy a walesieknek el kellett viselniük az egyre erősödő Angliától. Ez az örökség vált talajává a XIX. században kibontakozó önállósodási folyamatnak és ez az alapja a ma is zajló ellenségeskedésnek is.

2.2.1 A kelta korszak és a keresztény térítés

Írország mai lakosainak többsége kelta származású, annak az *iverni* törzsnek az utóda, mely az i. e. IX–VIII. században szállta meg az ókorban *Hiberniaként* emlegetett szigetet. A kelta szó fordítása talán „hős, dalia”, mely a németben Held, de ezzel rokonok a gall, wales, gael kifejezések is. Az ír ember ma is gaoidhealnek (e.: gél) nevezi magát és ebben a típusba tartozik a gaedhealach (e.: geela) ír szó is, amely magyarul katolikust jelent, szemben a hódító protestánszal. (VERZÁR 1987, 20–21.)

A kelták nagycsaládra épülő, druidák (pogány papok) által összetartott és a király által irányított társadalmi rendszerét az V. század elején meginduló keresztény térítés nem változtatta meg csak átalakította külsőségeit. A hagyomány szerint az evangélium hirdetését a később szentté avatott *Patrik* és a pápa követte *Palladius* püspök kezdte meg. Az általuk elindított folyamat kb. 100 év múlva hozza meg a kereszténység teljes győzelmét, ám a helyi misztikus, kelta hagyományokat őrző egyház még sok száz évig Rómától különböző utakat jár, aminek jelentőségét az adja, hogy a koraközépkorban az ír szerzetesek számos kolostort és iskolát alapítottak szerte Európában. (Iona, Lindisfarne, Glastonbury, Sankt Gallen, Bobbio, Bécs etc.) Ezek a kor legfejlettebb kultúrkincsét hordozták. (O'BRIEN 1972, 30.)

795-ben megkezdődik a harc az idegen hódítók ellen. A hajókon támadó vikingek 795 és 873 közt 124 kolostort fosztanak ki, valamint erődöket emelnek és városokat alapítanak kalózkereskedelmük biztosítására. Ilyen helyek például a későbbi Dublin, Cork, Wexford és Limerick.

Kialakulnak a feudalizmus előfeltételei, melyek azonban a belső területek klánrendszerét még nem érintik. Az őshonos írek és a vikingek továbbra is ellentétben álltak. A klánok harcuk megsegítésére segítséget hívnak.

2.2.2. Az angol hódítás

1169-ben indul meg a normann invázió *Richard de Clare* fejedelem vezetésével, akik nem csak a vikingeket győzik le, de egyúttal az írekre is rátámadtak. Túlerejükkel hamar győzedelmeskedtek és megszüntettek minden önálló ír intézményt. Az ír egyház csatlakozni kényszerült Rómához, 1175-ben pedig II. Henrik anglonormann uralkodó Írország királya is lett. Ezzel megkezdődött az angolok és kelták több évszázados harca.

A XIII–XIV. század folyamán először az írek, majd a normannok is az ország nyugati részére szorulnak. Leinsterben létrejön az ún. *English Pale*, ahol teljes angolszász uralom volt. A XIV. századig az ezen kívül eső területek ügyeibe nem sokat szóltak bele, így például látványosan elismerték az ulsteri és leinsteri ír királyokat. 1366-ban viszont kiadják a kilkenyi rendeletet (*Statutes of Kilkenny*), mely betiltja többek közt az ír nyelvet, öltözetet, szabályozza az angolok és normannok házassági lehetőségeit az írekkel, meghatározza az angol irányítási rendet, más szóval élesen meghúzza a határt hódító és hódított közt. (CURTIS 1995, 114–115.)

1455-ben az ír főurak rossz oldalon lépnek be az angol trónviszályba, a Rózsák háborújába, aminek közvetett következményeképp kimondják, hogy az ír parlament angol jelenlévő nélkül nem üléseshet (1494). Ezzel létrejön a teljes angol befolyás.

Az írek sorsát VIII. Henrik pecsételte meg, azzal, hogy kimondta 1537-ben az angol egyház önállóságát, megindítva a katolikusok és anglikánusok máig tartó harcát. Az angol reformáció jellegét tekintve nem utolsósorban az idegen (olasz és francia) katolikus egyház hatalma ellen irányuló nemzeti szellemű mozgalom volt. Írországban viszont a régi anglonormann családok leszármazottai – csakúgy, mint az írek katolikusok voltak. (GREAVES 1973, 10.) Ebben

a harcban tehát a reformált vallású főurak nyertek sokat, amidőn 1702-ig összesen 7 millió hold föld kerül angol kézre!

Ekkortól kezdtek az angol hatalom kezdeményezésére fanatikusan királyhű, kálvinista skótok Ulsterbe költözni, ahol hamarosan a földek többségét uralmuk alá vonták. Az ő közvetlen leszármazottjaik a mai észak-ír protestáns családok.

Az írek természetesen nem nézték tétlenül ősi területeik két irányból való kifosztását. A legnagyobb méretű felkelés az angol polgári forradalommal párhuzamosan 1641-től bontakozott ki, amelyet Cromwell „vasbordás” hadserege vérbe fojtott. Tíz év alatt (1649–1658) a lakosság száma a felére (!!!) csökken. Az írek azóta is gyűlölettel szólnak Cromwell tevékenységéről, a kibontakozó patriotizmus korában és ma is előszeretettel állítják aláfestő példaként a protestáns rémuralom bemutatásakor. Így ír *Wilhelm Cobbet*, az ír katolikusokkal mélyen együtt érző utazó erről a korszakról: „De módjokban volt Angliában hadiseregeket felállítani, 's azokat ezen szándékjok' eszközésére Irlandba küldeni; főképpen, minekutánna ezen angoly protestans hadisereget a préda ígérete és szeretete csiklandoztatá.” (COBBET 1834, 162.) A XVIII. században is teljes volt az elnyomás.

1801-től Írország már nem Anglia gyarmata, hanem az Egyesült Királyság része, amely azonban nem változtat azon a tényen, hogy katolikusok, tehát írek továbbra sem juthatnak be az alsóházba. Eközben a XIX. század első felében megkétszereződik a népesség, 1841-ben 8,2 millió fő lakik Írországban. 1845 és 1850 közt burgonyavész sújtja a szigetet, melynek nyomán kolera- és tifuszjárvány pusztít. Másfélmilliónyian halnak meg, a kivándorlók száma 1 millió.

2.2.3 A patriotizmus kialakulása

1829-ben meghozzák a *Roman Catholic Relief Act* nevű törvényt, ami választójogot

ad az ír katolikusoknak, de emellett több mozgalom próbálkozik a teljes ír függetlenség létrehozásával. (Ifjú Írország, Parasztliga, Fenian-szövetség, etc.). Ezeknek mindegyike kudarcot vall. 1870-től a tüntetések hatására az angol állam segíti az ír gazdaságot és előtérbe kerülnek a hazai gazdálkodók. Az 1890-es évektől több neves irodalmár (pl.: *Samuel Beckett, W. B. Yeats, James Joyce, Oscar Wilde*) kezdeményezi az angol és gael nyelvű ír irodalmi újjászületést (AVISON 1996), ami párosul egy újfajta nacionalizmussal. Megalakul a *Sinn Fein* (magyarul *mi magunk* vagy *egyedül mi*), ami a függetlenség ügyét felkaroló legerősebb szervezetté válik. A különböző királyhoz hű unionista és köztársasági-nacionalista magánhadseregek összecsapásai mindennaposakká válnak.

A teljes anarchia elkerülésére a király 1914-ben aláírja a *Home Rule*-t, az önkormányzati törvényt, amelyről a vita már a múlt század vége óta folyt. A protestánsok csak nagyon kis hányada értett egyet a törvénnyel és kevesen voltak azok is, akik békét reméltek tőle.

A *Sinn Fein* magához ragadva a kezdeményezést 1916 húsvétján felkelést robbant ki, amely során kiküldték a függetlenséget, ám a rossz előkészítés miatt ez a gyakorlatban nem valósul meg. A húsvéti mozgalom elbukik, vezetőit kivégzik. Az írek viszont ez után már tömegesen állnak a függetlenség ügye mögé. 1919-ben összeült a Dáil Eireann, az önálló – igaz nem hivatalos – ír parlament és a köztársaság elnökévé *Eamon de Valerát* választja. Az angolok természetesen nem fogadják el az új helyzetet, így a gerillaháború folytatódik. Megalakult az IRA – írül *Oglaiġh na hEireann* (COOGAN 1981, 93) – a függetlenség híveinek radikális, félkatonai hadserege. Vezetője *Michael Collins* lesz, aki a harcok reménytelenségét látván tárgyalóasztalhoz ül, és 1921. december 6-án aláírja az Ír Szabadállam létrejöttét

szentesítő, angolok diktálta londoni egyezményt. Ez domíniumi státuszt adott Írországnak (a mai Kanadához, ill. Ausztráliához hasonlatos jogállás), ám törvényileg elszakítja tőle a hat protestánsok lakta északi grófságot.

2.2.4 A független ír állam

Írország korábbi, de jelenlegi alkotmánya is tartalmazza a következő kijelentést: „A nemzeti terület Írország egész szigetét magába foglalja, a hozzá tartozó szigetekkel, és területi vizekkel egyetemben.” (GREAVES 1973, 55.)

Az Ír Szabadállam politikusai is ez alapján gondolkodtak, ám míg a szélsőségesek ezt fegyverrel próbálták megvalósítani, addig de Valera csoportja békés eszközökkel. 1926-ban megalakul a széles társadalmi bázisra alapuló *Fianna Fáil* („Írország harcosai”), majd 1933-ban a *Fine Gael* („kelta nemzet”), mely azóta is a két mértékadó köztársasági párt. Az IRA-t északon már 1922-ben, délen csak 1931-ben tiltják be. Ez természetesen nem jelentette a harcok megszűnését.

1937-ben megalakul a szuverén *Éire* (Írország), majd 1948-ban a teljesen önálló, a Brit Nemzetközösségből is kilépő *Ír Köztársaság*. 1973-tól az Európai Közösség tagja. A NATO-ba nem lépett be.

3. A vallás és az egyházak Írországban

Írországban a nemzeti konfliktusnak egy különleges válfajával találkozhatunk. A történelmi összefoglalóból kiderült, hogy az írek egyértelműen az angolszász és skót hódítók ellen küzdöttek mindaddig míg el nem érték az önálló államalapítás lehetőségét. A konfliktus ez után is folytatódott, ám némileg más színezettel. Összehasonlítva ezt például a baszk önállósodási törekvéssel, vagy a flamand-vallon ellentéttel rögtön rámutathatunk a különbségre, misze-

rint Észak-Írorszáiban nincs szó nyelvi kérdéstről.

Az ír gael az angol megszállás alatt fokozatosan szorult a nyugati, kevésbé ellenőrzött grófságok felé, a XX. századra ott is átadva az elsőbbséget az angolnak. Ma az iskolákban kötelező második nyelv, ám az írt beszélők száma így is csak 700 000 fő. Az angolul sem tudók száma százezer fő, mindannyian a nyugati grófságok idős korú lakosai. Ulsterben mintegy 15 ezren beszél a gaelt második nyelvként, ez a teljes népesség kevesebb mint 1%-a (VERZÁR 1987). Magától értetődően ez nem lehet alapja egy etnikai konfliktusnak.

Esetünkben a két egymással szembenálló felet vallása különbözteti meg egymástól. Természetesen itt is vannak kivételek, de általánosságban elmondható, hogy a katolikusok a köztársaság és az egyesült Ír-sziget pártolói, míg a protestánsok az Egyesült Királysággal való unió hívei. A képlet teljesen egyszerű is lenne, ha délen pusztán katolikusok, északon pedig csak protestánsok élnének. Ám ez nem így van.

3.1. Felekezeti megoszlás

Írország vallásosságáról meglehetősen megbízható és kellően friss, 1991-es adatokkal rendelkezünk, melyeket az akkor lezajlott általános népszámlálás keretében mértek le az ír határ mindkét oldalán. Az ír kormány hivatalos internetes www forrásai-ból érdekes adatsorok állíthatók össze:

3.1.1 A teljes Ír-sziget vallási megoszlása:

Felekezet	Hívek száma	%
római katolikus	3 849 349	75,42
anglikán	362 135	7,10
presbiteriánus	349 886	6,85
methodista	64 453	1,26
protestáns együtt	776 474	15,21
egyéb	131 262	2,58
nem vallásos	346 470	6,79
Összesen	5 103 555	100,00

Forrás: <http://www.irlgov.ie>

Mint látható az országban található négy nagy felekezet közül a hívek számarányát tekintve messze legnagyobb a római katolikus egyház.

Egész Írország felett egy bíboros áll, aki nem más mint Armagh, azaz az északi – politikai határral megosztott – terület érseke. Mellette még három érsekség működik: a dublini keleten, a casheli délen és a tuami nyugaton. Ez a felosztás még a XII. században alakult ki és korántsem alkalmazkodik a modern viszonyokhoz. A sziget 1300 plébániáján kb. 4000 pap szolgál, a különböző egyházi szolgálatokhoz, missziókhoz, szerzetes- és apácarendekhez tartozók száma további húszezer. Az egyház – főként a köztársaságban – együttműködik az állammal az oktatás és az egészségügy számos területén.

A másik három gyülekezetet összefoglalóan protestánsoknak nevezhetjük, akik a hódító angolszászok és skótok közvetlen leszármazottai, függetlenül attól, hogy politikailag aktívak, vagy sem. Az anglikánok és a presbiteriánusok számaránya lényegében megegyezik, míg a methodisták száma jelentősen elmarad tőlük.

Az anglikánok az ún. *ír egyházban* (Church of Ireland) szerveződnek, amely az Anglikán Közösség (Anglican Communion) világméretű testvériségének autonóm egyháza. Két érseke van, az armaghi (tehát az észak-írországi) és a dublini. Tekintélyben az armaghi érsek áll elől, akinek primatusi jogköre egész Írországra kiterjed. Az anglikánok vezető testülete az általános zsinat (General Synod), melyben 216 egyházi és 432 laikus személy vesz részt.

A presbiteriánusok a kálvini reformáció skót ágát követő, a gyülekezetek széleskörű autonómiáját és a világi egyháztanácsosok (presbiterok) zsinaton való részvételét preferáló egyház tagjai (RONCHI 1991). Az egyházon belül 558 gyülekezet működik,

amelyet 21 egyházkerületbe és 5 területi zsinatba szerveztek be. A központi összetartó szervezet a Közös Gyűlés (General Assembly), ahol a gyülekezetek lelkészei és a vénei (presbiteri) képviselik magukat. A gyűlés hoz meg minden az egyházzal kapcsolatos határozatot. A presbiteriánus egyház 1950 óta nőket is lelkésszé szentel.

A metodisták *John Wesley* XVIII. századi evangelizációja után jelentek meg Írországbán, először a brit metodista egyház részeként, majd attól különválva. Jelenleg önálló elnöke és titkára van, a 240 helyi közösség 77 egyházkörbe szerveződik, ahol összesen 130 lelkész teljesít szolgálatot. A metodista egyház méretéhez képest igen aktív a szociális munkában és az oktatásban.

Az egyéb vallásokat követők közé az új protestáns mozgalmak híveit lehet sorolni, mint például a Jehova tanúi vagy a mormon egyház tagjai. Ezek a közösségek nem mutatnak politikai aktivitást már csak méretük és elveik miatt sem. A keresztyényeken túl jelen van egy apró, de régi eredetű és öntudatos zsidó közösség, valamint kevés, az egykori brit gyarmatokról idetelepült iszlám hitű.

A nem vallásosok csoportjának tagjai azok, akik a kérdőíven a nem vallásos, vagy a felekezethez nem köthetően vallásos jelzőket jelölték meg.

Közelebb léphetünk a probléma megértéséhez, ha az adatokat a két országrészben külön-külön vizsgáljuk meg.

3.1.2 Ír Köztársaság vallási megoszlása:

Felekezet	Hívek száma	%
római katolikus	3 243 662	92,00
anglikán	82 855	2,35
presbiteriánus	13 045	0,37
methodista	4 936	0,14
protestáns együtt	100 836	2,86
egyéb	8 814	0,24
nem vallásos	172 407	4,89
Összesen	3 525 719	100,00

Forrás: <http://www.irlgov.ie>

Megfigyelhető, hogy a katolikusok aránya oly nagy, hogy a római egyház nyugodt szívvel nevezhető államegyháznak. Nem véletlen ezért, hogy a katolicizmus életszemlélete teljesen áthatja az ír társadalmat. Európában egyedül álló módon a törvény szigorúan elítéli a válást és továbbra is tiltja az abortuszt, ami egyértelműen az erős katolikus szellemiség eredménye. (HOPPEN 1992, 246.) Az iskolákban a hitoktatás fontos szerepet kap. Mind az általános-, mind a középszintű iskolákban heti 2 kötelező foglalkozás van, amelyet az állam által fizetett egyházi végzettségű személyek oktatnak. (ILGNER 1992, 32 és 36.)

A protestánsok együttes aránya hozzávetőlegesen 3%. Ebben a három nagyobb egyházon túl benne foglaltatnak a szekták is, melyek közül csupán a Jehova Tanúi közösség említésre méltó a maga 0,1%-ával.

Az anglikánok a legnépesebb protestáns közösség az Ír Köztársaság területén. Még a XVII. századi ulsteri földfoglalás előtt telepedtek meg a keleti partvidék középső részén, viszonylag kiemelkedő arányuk délen ezzel magyarázható. Létszámuk a fővárosban, déli érsekségük székhelyén kiemelkedő. Itt számos jól működő közösségük található, valamint több iskolával (többek közt protestáns egyetemmel) rendelkeznek.

A presbiteriánusok csekély számának oka az, hogy ezek a közösségek elsősorban az ulsteri földfoglalások során honosodtak meg a szigeten és később is ugyanabban a viszonylag egységes északi tömbben maradtak meg. A köztársasági területen élő presbiteriánusok a teljes felekezet mindössze 3,7 %-át alkotják, akik még főleg az angol megszállás idején északról, a dublini irányító hivatalokba áttelepültek leszármazottai. A másik csoport a határ innenső oldalán maradt szóróványnépesség.

A metodisták alacsony létszámának magyarázata az, hogy első csoportjaik protes-

táns – főként anglikán – közösségekből léptek ki (GECSE 1983, 174), így a katolikus területen eleve nem jelentek meg nagyobb létszámban.

Megjegyzendő, hogy az Ír Köztársaság területén – természetesen – törvényileg deklarált a vallásszabadság, ami ugyan Észak-Írországról is elmondható, ám itt a gyakorlatban is érvényesül. Egy protestáns közösségnek sem volt soha oka a panaszra vallási intolerancia miatt.

Érdemes megfigyelni, hogy mindössze 4,89% nem vallotta magát vallásosnak. Ez csakúgy mint az erkölcsi kérdésekben szigorú törvények, szintén a mélyen gyökerező keresztény hagyománnyal magyarázható. Európában csak Lengyelországban találkozunk még az egyházhoz kötődés ilyen arányával. (HUNYADI 1995, 19.)

3.1.3 Észak-Írország vallási megoszlása:

Felekezet	Hívek száma	%
római katolikus	605 687	38,39
anglikán	336 841	21,35
presbiteriánus	279 280	17,70
methodista	59 517	3,77
protestáns együtt	675 638	42,82
egyéb	122 448	7,76
nem vallásos	174 063	11,03
Összesen	1 577 836	100,00

Forrás: <http://www.irlgov.ie>

Az adatsoron végigtekintve rögtön megérthető Észak-Írország problémáinak oka. Ha csak az egyes felekezeteket nézzük, úgy itt is a katolikusok vannak többségben, ám ha a három nagy protestáns felekezetet együtt vesszük, akkor a mérleg nyelve a hódítók egyházai felé dől.

A Római Katolikus Egyház Észak-Írországban mindig is az ír nemzeti hagyomány és az ír népesség védőbástyája volt. Hosszú ideig ez volt az írek egyetlen intézményesített szervezete, amelynek működését még a legvéstérhesebb időben is csak legfeljebb akadályozni tudták. Nemcsak a hívek, de sokszor maga az egyházi rend is céltáblája

volt a hivatalos és nem hivatalos protestáns támadások minden fajtájának. Mint látható a protestánsok nem lényeges többségben vannak, ráadásul a köztük levő egyetértés is számos esetben megkérdőjelezhető. A valószínűségben korántsem a hívők száma döntötte el az északír belső helyzetet, hanem sokkal inkább az a gigantikus hatalom, ami egyenként és összességében is a protestánsok mögött állt Anglia képében. A protestáns államhivatalnokok azonban még így is féltették az unionista pozíciókat. Sir Bosil Brooke, őfelsége egyik minisztere így fogalmaz a húszas évek derekán: „Az írországi római katolikusok többsége nem lojális. Ha nem cselekedtek helyesen, észre sem vesszük és máris kisebbségben találjuk magunkat, ahelyett hogy megtartanánk többségünket.” (GREAVES 1973, 94–95.)

Az írországi presbiteriánusok tekintélyes része a hat északi grófságban lakik. Sajátosan egyesítik magukban a királyi családhoz való hűséget, a skót hagyományaikhoz való kötődést és az ír föld szeretetét. Ez magyarul azt jelenti, hogy ragaszkodnak teljes egészében skóciai eredetű kálvinista hitükhöz, ám életüket már itt Írországban szeretnék élni, méghozzá az angol korona védelme alatt. Konfliktusuk a katolikus népességgel mondhatni értelemszerű, hisz azok az ő érdekeikkel gyökeresen ellenkező állásponton vannak, hisz a pápához hűek, az egységes Írországban hisznek és sajátjuknak tekintik a földet, már őseik jogán is.

Az ír egyház anglikánjainak több mint háromnegyede él Ulsterben. Eredetükre nézve angolok, akik egyrészt az anyaországból, másrészt Írország más tájairól érkeztek ide a brit fennhatóság alá.

A metodisták itt is a legkisebb közösséggel rendelkeznek a négy meghatározó egyház közül. Számos szál köti őket az anglikánokhoz, már csak eredetüket tekintve is. Központjuk Belfast.

A táblázatból látszik, hogy összehasonlíthatatlanul több az egyéb vallásúak száma

Észak-Írországbán, mint a köztársaságban. Ennek több oka van. A tekintélyes protestáns jelenlétnek köszönhetően több teret kaphatnak a nagyobb egyházakból leforgácsolódó szabad közösségek, valamint a világnézetileg némivel „szabadabb” légkör nagyobb lehetőséget biztosít az új vallási mozgalmaknak. Ezen túl Észak-Írország, mint a gyarmattartó Nagy-Britannia része befogadó állomása az iszlám bevándorlóknak, noha jóval kisebb mértékben mint például London, vagy más angol nagyvárosok.

Érdekes a nem vallásosok több mint 6%-kal magasabb aránya is. Ennek magyarázatát úgyszintén a politikai határokkal elzárt és a protestáns szellemiség által megszüntetett ír, katolikus hagyományok és életszemlélet kisebb jelenlétében találhatjuk meg.

3.1.4 A katolikusok és protestánsok megoszlása:

Az alábbi fenti adatsorokból kiszámítható a határ két oldalán élő katolikusok és protestánsok megoszlása is.

Ország rész	Katolikus hívek	%
Ír Köztársaság	3 243 662	84,27
Észak-Írország	605 687	15,73
Együtt	3 849 349	100

Ország rész	Protestáns hívek	%
Ír Köztársaság	100 836	12,99
Észak-Írország	675 638	87,01
Együtt	776 474	100

Első látásra észrevehető ezekből a táblázatokból is, hogy mind a két felekezeti iránynak vannak a határon túlra került kisebbségi csoportjai. A válságnak azonban elsősorban nem az a háttere, hogy a közösségek elszakadtak az anyaországtól. Mint láttuk a konfliktus egy egységes – igaz, megszállt – Írországbán kezdődött, a határok meghúzósa csak elmélyítette ezt az ellentétet. A gond az, hogy a problémák most sem szűnnek, amikor az Európai Unió belüli gyakorlatilag megszűntek a határok.

3.2 A nemzet tudat és a vallás összefonódása

A vallási hovatartozás, a vallások közti különbség önmagában nem kell, hogy szükségképp érdekkonfliktusokat idézzon elő. Napjainkban pedig a szekularizáció erőteljes hatása is érvényesül, aminek következtében a vallások és az egyházak egyre inkább veszítenek hatóerejükből a szociokulturális integráció intézményeként.

A vallás ennek ellenére is mindmáig megőrizte jelentőségét az etnikai-nemzeti, azonosulás alapjaként. Ennek oka elsődlegesen abban keresendő, hogy a vallás a nemzetileg motivált megnyilvánulások, tevékenységek kiváló legitimációs eszköze. (HALLER 1992, 94.)

Esetünkben a kérdés megértéséhez figyelembe kell vennünk azokat a szempontokat is, amelyek a konfliktusban résztvevő egyes etnikumok felekezeti mivoltára utal. A hódítók motivációja, főként az aktív reformáció idején (XVI–XVII. sz.), nem pusztán a termőföld kisajátítása és Írország stratégiai megszállása volt, hanem a kézzelfogható gyűlölet is a katolikus egyház minden megnyilvánulása iránt. Cromwell hadseregének több tízezres megszállása nem pusztán az ellenszegülő ír nép megrendszabályozásából következett. A skótok XVII. századi ulsteri betelepítésénél is szükség volt a szilárd katolikusellenes, puritán hitre.

Ezek az események a bennszülött íreket csak megerősítették kötődésükben a római egyházhoz. Nem pusztán hagyományaik, de pusztán létük fennmaradásának biztosítása végett is szükség volt a pápai hatalom óvó kezére, amely ne feledjük épp a XVII. században érte el a legragyogóbb sikereket az ellenreformáció terén, könnyedén söpörve el az olyan nagyígéretű protestáns államok lehetőségét mint Franciaország, Lengyelország vagy éppenséggel a Magyar Királyság.

Igaz, a hatalma teljében levő Angliát ez vajmi keveset érdekelte. Korlátlan tengeri uralma révén olyan biztos világrendszert épített ki, amely egészen a XIX. század végéig szilárd uralmat biztosított az államrendszerét képviselni hivatott protestánsoknak Írországbán. Az sem véletlen, hogy az ír ébredési mozgalmak pont a XIX. század végére estek. A nemzetté válás előrehaladott fokán álló gyarmatok erre az időre már sorra megvalósították bizonyos önállósodási terveket. (Az Egyesült Államok már ellenél is korábban, ráadásul teljes mértékben.)

Az írek patriotizmusukban ismét katolikus hitükbe kapaszkodtak, ami szükségyszerűen vallási fennhangú konfliktusokba torkoltak. A nemzetállam kialakulása és a testéből kivágott Észak-Írország létrejötte után a válság az északi ország részbe koncentrálódott és tart azóta is.

Ha az eddigieket összefoglaljuk láthatóvá válik, hogy mindkét közösségnek nyomós okai vannak jogaik védelmében. Kétségtelen, hogy történelmileg a protestánsok a behatólók, ám arról a mai anglikán, vagy presbiteriánus család vajmi keveset tehet, hogy őseinek az angol korona itt szemelt ki új otthon. Hogy miért nem képzelhető el a békés egymás mellett élés? A magyarázat egyszerű: túl mély gyökerei vannak a válságnak.

4. Az ír válság politikai képe

Az eddigiekben megismerkedhettünk a konfliktus múltjával és hátterével. Ahhoz azonban, hogy ki lehessen mondani a felvázolt események mondjuk úgy indikátorát, vagy hajtómotorját körbe kell tekinteni a modern északír valóságban is.

Mintegy keretnek érdemes felvázolni, hogy mit jelent a politikailag meghúzott határ az elméletben és a gyakorlatban. Ezt követően célszerű felvázolni egy rövid keresztmetszetet magáról a belső helyzetről és annak szereplőiről. Ez után történhet meg a végső konzekvencia levonása.

4.1. A megosztott Írország

John Roper az európai kisebbségeket az alábbi négy frappáns csoportba rendezi.

1. elnyomott nemzetek,
2. eszmélő nemzetek,
3. őshonos kisebbségek,
4. huszadik századi bevándorlók.

Véleménye szerint az északon élő írek a harmadik csoportba tartoznak, abba a körbe ahol a népek nem egyszerűen idegen irányítás alatt vannak, de számszerűleg is alulmaradnak a betelepültekkel szemben. Ez – mint azt a katolikusok és a protestánsok arányát bemutató adatsorból láttuk – így igaz. Ám az 1921-es államszerződés előtt, mikor még nem különült el a hat északi grófság a sziget többi részétől, az írek az első kategóriába tartoztak, számszerűleg többen voltak az államhatalom képviselőinél, ám politikai hatalmuk nem volt. A határ meghúzásával egy pillanat alatt statisztikai adatokkal is igazolható hatalmat adtak a hódítóknak, az írek közel húsz százalékát továbbra is kisebbségben tartva. (ROPER 1997, 51–52.)

Észak-Írországbán – függetlenül a kérdéstől, hogy jól megfontolt szándékkal vagy kényszerből – politológiai szakkifejezéssel élve redukcionista mobilizációt hajtottak végre. Ez azt jelenti, hogy itt minden kérdés, érv, probléma – legyen az társadalmi, jogi, gazdasági vagy egyéb – kizárólagosan etnikai-vallási terminusban nyert értelmezést. A politikai határokat ez mentén jelölték ki. A konszenzus megoldással túl későn, csak az után próbálkoztak, hogy a redukcionista mobilizáció már meghiúsította ennek esélyeit. (SCHÖPFLIN 1992, 15.)

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy politikailag nem rendezett viszonyokkal bíró országot választottak ketté, és ezáltal mintegy konzerválták a válságot.

A szétválasztás – mint pont ebben az időben számos helyen Európában – jól működő gazdasági egységet választott szét.

Az Ír-sziget már méreténél fogva is, természeti és társadalmi-gazdasági jellemzők igen széles köre által meghatározott, strukturálisan viszonylag homogén térbeli egységet, ún. totális (komplex) régiót alkotott. Ennek megbontása súlyos gazdasági és erre épülő társadalmi válságot okozott.

Felfokozódott a belső, politikai feszültség is. A katolikusokat ostromgyűrűbe fogták a több helyen kétszeres többségben levő királyságpártiak, akiket viszont az ír nacionalisták ostromoltak a határon túlról. 1922 júliusáig egyedül Belfastban 453 ember halt meg, ebből 257 volt a katolikus. A nagy lélekszámú kisebbség lassan elidegenedett az új államtól, amidőn élni kényszerült. (HOLLAND 1985, 12.)

4.2 A konfliktus jelene

Az észak-írországi katolikusok képviselete ma sem megoldott kérdés. Bár általános választójog van Ulsterben, mégis Észak-Írország lakossága Nagy-Britannia egészéhez képest elenyésző. Ez azzal az eredménnyel jár, hogy a helyi érdekeket képviselő pártok nem, vagy csak rendkívül kis arányban kerülhetnek be az alsóházba. A lojalisták, azaz az Unionista Párt önmagában szintúgy nem juthatna be, de szövetséget kötve a konzervatívokkal már igen. E formán Észak-Írországban érvényesül a konzervatív politika a helyi racionalizmussal és a munkáspártival szemben, ugyanakkor a protestáns érdekek is képviselve vannak a brit parlamentben. Ez a helyi törvényhozásban is érvényesül. Például 1958-ban az 52 tagú alsóházból 37 volt unionista és csak 7 nacionalista. (Nezetközi Almanach 1960, 649.)

A képviselet ilyen mérvű hiánya szükségszerűen vezet a kiszolgáltatottsághoz a törvény és a protestáns közérdek előtt. Ha egy országot gazdasági gondok feszítik, akkor a mindenkor kisebbséget kiáltják ki bűnbaknak. Így történt ez itt is. A harmincas

években a lenszövés és a hajógyártás volt Belfast két legfontosabb iparága. Az utóbbi a húszas években még húszezer főt foglalkoztatott, 1933-ban, a gazdasági világválság okából alig többet kétezerrel. A munka nélkül maradtak többsége protestáns volt. Erre a lojalista szónokok azzal kezdték áztatni a protestánsokat, hogy az Észak-Írország romlására történő katolikus-republikánus-kommunista összeesküvés áldozatai lettek. (HOLLAND 1985, 19-20.)

Az efféle rágalmak legtöbbször a két-száz évnél is idősebb *Orániai Rendtől* származnak. Ez a szervezet Nyugat-Európában egyedülálló, legföljebb ha az amerikai Ku-Klux-Klanhoz hasonlítható egyben-másban. Vezetői a földbirtokos arisztokráciából és a protestáns egyházakból kerülnek ki. A rend, mondani sem kell, heves katolikusellenes tevékenységet fejt ki. Július 12-i nagy parádéjuk minden évben ok az ellenségeskedésre.

Ha lehet még fokozni a szélsőséget, akkor feltétlenül meg kell említeni Rev. Ian Kyle Paisley tevékenységét, aki 1951-ben megalapította a Szabad Presbiteriánus Egyházat tiltakozásul az ökumenikus világmozgalom ellen. Tüzet okádó fundamentalizmusát a politikai életbe is átvitte. Egyik kezdeményezője volt a legradikálisabb lojalista párt, a Demokratikus Unionista Párt megalapításának. Demagógiájának érzékeltetésére álljon itt néhány gondolata: „*Mit lát az ember ha betér a város római katolikus templomaiba? Mintha Madame Tussaud londoni panorámaiban járna! Faragott képek százai! Ízléstelenek, közönségesek, utálatosak az Úr előtt. Hasonlóképpen okádásra ingerlők a Szűz és a többi szentek hitvány nyomatai elé tett búzós örökmécsesek és gyertyák, akárha a babiloni Nagy Parázna díszei. és ezzel akar kibékíteni bennünket az Egyházak Világtanácsa; ezzel akar egyesíteni bennünket, s rávenni, hogy eláruljuk protestáns hitünk tisztaságát.*” (HOLLAND 1985, 43.)

A fegyveres konfliktusok már nagyon régóta folytak, de a világ igazán csak 1969-től figyelt Észak-Írországra. Ekkortól ugyanis soha nem látott mértékben újultak ki a harcok.

Az északír konfliktus jellegzetessége, hogy katolikus félkatonai csoportok viselnek háborút a protestánsok ellen és fordítva, de mindketten harcban állnak a kormány hatalmát megtestesítő rendőrség és hadsereg ellen. A helyi kormányerők különlegesen képzett katonákból állnak, akik közt ugyanúgy megtalálhatók a barikádharcra, vagy behatolásra felkészített emberek, mint a bombaszakértők. Tagjainak egy része itt állomásoztatott, de a Brit-szigetről jött fegyveres, de jelentős részüket itt toborozták. (Nagy-Britanniában ugyanis nincs kötelező katonai szolgálat, csak háború esetén.) A Királyi Ulsteri Rendőrség (RUC) bár a kormány általános békepolitikáját szolgálja, mégis a protestáns érdekek védelmében lép fel inkább. Ez abból az általános – protestáns – nézetből származik, hogy Írországbán a katolikus terrorszervezetek vonhatók felelősségre mindenért, hisz a protestáns érdekvédelmi csoportok csak ellenük küzdenek. A rendőrség is leginkább ilyen csoportnak számít, amit mi sem bizonyít jobban mint-hogy tagságának csak elenyésző része katolikus. (<http://www.nio.gov.uk>) A rendőrség munkájának megkönnyítésére alapították az ún. B-gárdisták szervezetét, ami még nála is jobban kötődik az unionistákhoz. Számos visszaélésük miatt 1972-ben feloszlatták, de helyébe létrehozták az Ulsteri Védelmi Hadtestet (UDR), amely lényegében változtatás nélkül folytatta elődje munkáját.

A katolikus ír, de leginkább köztársasági érdeket képviselő szervezet Észak-Írországbán továbbra is a Sinn Fein és a fegyveres sejtjének tartott Ír Köztársasági Hadsereg (IRA). Maga a párt legális, ám mindenkor perifériára volt taszítva. Az IRA, mely a valóságban csak részben kötődik a Sinn

Feinhez, módszereiben nem válogató, igazi keményvonalas terrorszervezet. Célpontjuk nemcsak ulsteri protestáns objektumok, brit katonai erők, de sokszor ártatlan személyek is, ráadásul nemegyszer a Brit-szigeten. A konkrét harcon túl feladatuknak tekintik az ír probléma komolyságának érzékeltetését a nagyvilág számára. Így próbálják elérni, hogy a brit kormányzat engedjen Észak-Írország ügyében.

A lojalisták fegyveres csoportjai közt a legerősebb az *Ulsteri Védszövetség* (UDA) névre keresztelt szervezet. Módszereiben nem kevésbé kegyetlen, mint az IRA, leggyakoribb célpontjaik a belfasti katolikus gettóban találhatóak. Merényleteiket egy ultraszámyuk az *Ulsteri Szabadságharcosok* (UFF) vállalják fel, ami következtében az anyaszervezet nincs betiltva.

A harcok legszomorúbb következményét a pokolgépes merényletek jelentik, melyek egy részét forgalmas utcákon, vagy bevásárlóközpontokban követik el, általában hatalmas anyagi kár okozva és ami fontosabb sok civil életét kioltva. 1969 és 1972 közt Észak-Írország véres történelmének legsötétebb időszakát élte át. A parlament szükségállapotú törvényt vezetett be, az utcákon hatalmas fegyverarzenállal megjelent a brit hadsereg, de mindez talán még rontott a helyzeten. Rengetegen költöztek el az ország egyéb részeire, aminek oka nem csak egyszerűen a félelem volt. A gazdasági helyzet romlása erőteljesen csökkentette az életszínvonalat, számos munkalehetőség megszűnt, elmaradt az idegenforgalom utáni bevétel is.

1972-ben feloszlatták az északír parlamentet. Az uralkodó közvetlen kormányzást vezetett be, a brit érdekeket kormányzó képviseli azóta is. Állandósult a katonai jelenlét, de a harcoknak csak nem akart vége szakadni. A kormánycsapatok jelenlétének tizedik évfordulóján (1979) a következő szomorú statisztika látott napvilágot.

1 932 halott
 2 041 sebesült
 26 516 fegyveres összecsapás
 6 309 robbantás
 3 018 hatástalanított bomba
 8 076 fegyveres rablás

276 000 000 font anyagi kártérítés

46 000 000 font élet- és balesetbiztosítási kártérítés (HOLLAND 259.)

Ugyanebben az évben a pápa misét celebrált Droghedában, ahol nyomatékosan szólította fel mind a politikusokat, mind a harcokban résztvevőket a megbékélésre. (HEPBURN 1980, 217-218.) Margaret Thatcher egy évre rá tárgyalást kezdeményezett az ír kormánnyal, amely egyeztetésből kiderült, hogy nemcsak a britek, de a Fianna Fail és a Fine Gael sem akarja túlságosan az egyesülést. Az unionisták viszont az angol békekezdeményezést látva gyakran mondogatták, hogy a „katolikusoknál csak az angol politikusokban bíznak kevésbé”. (EGEDY 192-194.)

5. Rövid következtetés

Teljesen kétségtelen, hogy az átlagember etnikai hovatartozásától függetlenül békét akar.

A harcot tovább folytató, az ellenségeskedést még mindig szító politikai erőknek már nincs tömegbázisuk, annál is inkább mivel a hagyományos nagy szervezetek is hajlanak a békés konszenzusra. Szintén a tárgyalásos megoldást támogatják a kormányok is, a párbeszédbe új életet vihet a tény, miszerint mind Írországbán, mind Nagy-Britanniában olyan erő került a hatalomba, amely ígéretet tett a válság rendezésére. A megújult és tárgyalásra kész Sinn Féin mindkét (a dublini és a londoni) parlamentbe bekerült, igaz a brit alsóházban nem foglalhatták el helyüket, mert ahhoz hűséget

kellett volna esküdniük a királynőnek. (HVG, 1997. VI.14. 31-32.)

Tony Blair – az új angol kabinet vezetője – is lépéseket tett a megoldás felé. A miniszterelnök kijelentette, hogy 1998 májusáig szeretné befejezni a tárgyalásokat. (HVG, 1997. VII. 26. 20.)

1997. október 14-én az alábbi hír járta be a nagyvilágot: „*Hetvenhat év után először rázott kezét brit kormányfő és az északír függetlenségért küzdő Sinn Féin vezetője. Legutóbb Lloyd George miniszterelnök és Michael Collins, a Sinn Féin alapítója jattoltak.*” (Népszabadság, 1997. X. 14. 1.) Lehet, hogy tényleg a megoldás küszöbén állunk?

Persze kérdés, hogy mi lehet a jó megoldás. Már a történelmi örökség miatt sem lehetséges az, hogy mindkét fél belenyugodjon egy félgyőzelembe. Így a két országrész egyesítését illetve a helyzet változatlanul hagyását rögtön kizárhatjuk a protestáns, illetve katolikus szélsőségesek tiltakozása miatt. Sokak szerint megoldás lehetne egy önálló Észak-Írország létrejötte, amelyhez az első lépésnek mindenképp a helyi parlament visszaállítása kell hogy legyen. Ez utóbbi esemény pedig előbb-utóbb biztosan bekövetkezik, hisz bárhogyan is alakul Észak-Írország sorsa a jövőben, önrendelkezési jogától nem lehet megfosztani.

Az egész ír konfliktus mindenkori visszaszága volt, hogy itt állítólag vallási érdekek ütköztek. Manapság válik kardinálissá a közvéleményben az az irányzat, ami mélyen talán mindig is jelen volt. Az tudniillik, hogy azok, akik komolyan vették kereszténységüket az idők folyamán, sose emeltek fegyvert embertársaikra. A jó néhány feladat közül, amit az íreknek meg kell oldani az egyik az, hogy különválassák vallási hagyományaikat és nemzeti identitásukat. Ha pedig képesek egymásban a keresztényt látni, akkor talán testvérként léphetnek át a jövő évezredbe.

Irodalom

- AVISON, B. 1996: *Az Ír-sziget*. Bp., Cartographia, 14-15. p.
- COBBET, W. 1834: *A' protestans reformatio' historiája Angliában 's Irlandban*. Nagyváradi, 162. p.
- COOGAN, T. 1981: *The I. R. A.* Glasgow, Fontana Books, 93. p.
- CURTIS, E. 1995: *A History of Ireland*. London, Routledge, 114-115. p.
- EGEDY G. 1993: *Nagy-Britannia története, 1945-1987*. Bp., HVG Rt., 192-194. pp.
- FOSTER, R. F. 1989: *Modern Ireland, 1600-1972*. London, Penguin, 10. p.
- GECSE G. 1983: *Vallástörténeti kislexikon*. Bp., Kossuth, 174. p.
- GREAVES, D. 1973: *Az ír válság*. Bp., Kossuth, 1-245. p.
- HALLER, M. 1992: Etnikum és nemzeti önmeghatározás Európában. In *Európai Szemle*, 1992/3., 94. p.
- HEPBUM, A. C. 1980: *The Conflict of Nationality in Modern Ireland*. London, Penguin.
- HOLLAND, I. 1985: *Túlontúl hosszú áldozat*. Debrecen, Európa, 1-79. p.
- HOPPEN, K. T. 1992: *Ireland since 1800*. New York, Longmann, 246. p.
- HUNYADI L. 1995: *A világ vallásföldrajza*. Bp., Végeken, 19. p.
- ILGNER, R. 1992: A hitoktatás Európa állami iskoláiban. In *Egyházforum*, 1992/2., 32., 36. p.
- O'BRIEN, M. és C. C. 1972: *A Concise History of Ireland*. London, Thames and Hudson, 30. p.
- RONCHI, I. 1991: *A protestantizmus*. Bp., Gondolat, 98. p.
- ROPER, I. 1997: A nyugat-európai kisebbségek típusairól. In *Külpolitika*, 1997/2., 51-52. p.
- SCHÖPFLIN Gy. 1992: Nacionalizmus és etnikum Európában. In *Európai Szemle*, 1992/1., 15. p.
- VERZÁR I. 1987: *Írország*. Bp., Panoráma, 9-10., 20-21., 28. p.
- Home Rule and Religious Intolerance*. London, 1-24. p.
- Nemzetközi Almanach*. Bp., 1960, Kossuth, 649. p.
- The Times Atlasz. Világtörténelem*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1-370. p.
- Választások Írországban. In *HVG*, 1997. június 14., 31-32. p.
- Újra csend. In *HVG*, 1997. július 26., 20. p.
- Történelmi kézfogás. In *Népszabadság*, 1997. október 14., 1. p.
- Eolas ar Stát na hÉireann*. (<http://www.irlgov.ie>)
- Northern Ireland Office*. (<http://www.nio.gov.uk>)

Bodnár Tamás

Száműzetésből országalapítás**avagy Grönland felfedezésének története**

A történelemben mindig is különleges helyet foglaltak el a nagy tettek végrehajtói, köztük a földrajzi felfedezők is. Az alábbiakban a földrajzi felfedezések egyik úttörőjéről szeretnék néhány dolgot közzétenni, mert a kora viszonyaihoz képest elég vakmerő és

bámulatos teljesítménye megérdemel néhány szót a mindenki által ismert tényeken kívül is.

Grönland felfedezőjét *Erik Thorvaldson*-nak hívták, de a történelemben már *Erik Raude*, azaz Vörös Erik néven vonult be.

Ezen nevét a szakálláról kapta, mely a források szerint lángvörös volt. Erik i. sz. 950 körül látta meg a napvilágot, feltehetően a délnyugat-norvégiai *Jaeren*ben, elég módosnak mondható családban. Egy idő után (melyet a források nem adnak meg pontosan) el kellett hagyniuk Norvégiát, mert Erik apját, Thorvaldot emberölés miatt száműzték az országból. Mivel az akkori norvég gyarmatokat még jórészt csak Izland testesítette meg, így Thorvald és családja is ide költözött át. Azonban a sziget legjobb földjeit már az addigi telepesek elfoglalták, a család ezért a sziget egy félreeső részén, az északnyugati parton fekvő Drangarban telepedett le.

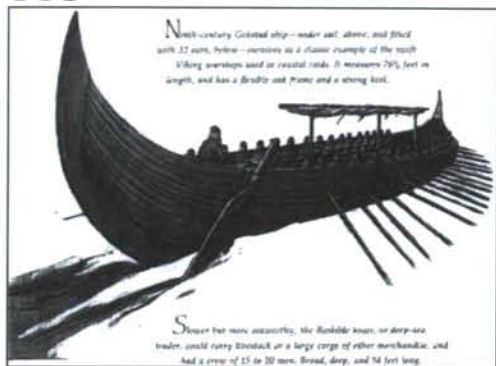
Apja halála után Erik egy másik tehető norvég lányát, Thjodhildet vette feleségül, délre költözött Haukadalba, s Eirikstradirban épített magának házat. Itt sem maradhatott túl sokáig, mert az apjától örökölt akaratos és harcias természete miatt hamarosan viszályba keveredett egyik szomszédjával. Ez a viszály tettelegesséig fokozódott, minek következtében Erik megölte szomszédjának két fiát, s ezért elűzték otthonából. Ekkor nyugatra ment, a Breidha-fjordba, s ott épített magának új házat Oxneyben. Ám hamarosan itt is összetűzésbe keveredett az itteni izlandiakkal. Ennek az lett a vége, hogy Eriket a thorsnesi thing¹ törvényen kívülnek nyilvánította, ami egyenértékűnek tekinthető a száműzetéssel². Más források szerint azonban e tettéért az említett szervezet csak száműzte Eriket Izlandról három évre. Ez sajnos egyértelműen nem dönthető el. Az mindenesetre tény, hogy a három év letelte után Erik, ha csak egy kis időre is, de visszatért Izlandra. Ám kövessük az eseményeket sorrendben. A határozat után Erik felszereltetett egy hajót embereivel és elindult nyugat felé. A *Honfoglalás Könyve* szerint a következő szavakkal fejezte volna ki célját: „Meg akarom keresni azt a földet, amelyet Gumbjörn, Polip Ulf fia látott, amikor

Izlandtól nyugatra a tengeren kószált”.³ Ez a bizonyos Gumbjörn már tényleg Grönlandot látta, ám nem állt szándékában közelebbről megnézni. Erre a kontaktusra ugyanis teljesen véletlenül került sor. Gumbjörn eredetileg Norvégiából akart Izlandra hajózni, de valamilyen ok miatt letért útvonalról, és ekkor látta meg a távolban a sziklaszirteket, amelyek Grönland keleti partvidékét alkotják. Miután megérkezett Izlandra a látott szirtet elnevezte „Gumbjörn szirtjének”.

Mindez a 900. év környékén történt, ám az öregek meséinek köszönhetően a „Gumbjörn-sziklasziget” tovább élt, így Erik még 982-ben is pontosan tudhatta, mit is akar ott nyugaton megkeresni. A hajó napokig tartott nyugat felé és ekkor Erik is csak sziklás, megközelíthetetlen, magas, meredek partot látott, ahol nem tudott kikötni. Amikor azonban a jégzajlással délre sodródott, megkerülte a mai Farvel-fokot, majd

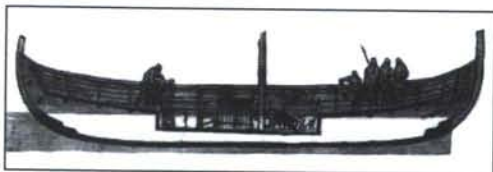

Ninth-century Greenland ship—made and shown, and fitted with 22 oars. Below—recreation of a classic example of the north Viking warships used in coastal raids. It measures 79½ feet in length, and has a Breidha and Præm and a strong keel.

Shower but many assembly, the Breidha-keel, or deep-sea keel, could carry livestock or a large cargo of other merchandise, and had a crew of 15 to 20 men. Broad, deep, and 14 feet long.

ismét északra fordult, már sokkal barátságosabb vidékre jutott. Elérte ugyanis Grönland délnyugati partjait, amelyek – legalábbis akkortájt – az arra haladó Golf-áramlattól annyira felmelegedtek, hogy gyér vegetáció sarjadhatott rajtuk. Vörös Erik és társai az ez után a következő három évet azzal töltötték, hogy öbölről öbölre hajózva bejárták Grönland számtalan fjorddal szagott egész délnyugati partvonalát, mindenütt módszeresen vizsgálva a letelepedés lehetőségeit. Ez a vártnál jobbnak ígérkezett. Mélyen a fjordok belsejében zöldellő völgyeket fedeztek fel, amelyeket az örök jég világától magas hegyek választottak el. Láttott továbbá más kedvező helyeket is folyókkal, patakokkal, amelyek halai elegendő ételmezt kínáltak. A part menti vizeket – akárcsak „otthon” – kövér fókák és hatalmas bálnák népesítették be. Így aztán háromszori áttelelés és kb. 3500 km-es tengeri utazás végén Erik visszatért Izlandra. Honfitársainak olyan hatásosan festette le a letelepedésre alkalmas helyek kiváló tulajdonságait, hogy tömeges kivándorlás kezdődött. Ekkor kapta az óriás sziget a Grönland, vagyis „Zöldország” nevet is, mivel Erik úgy véle-

kedett, „sokan kívánnak majd odautazni”, ha az új földnek kellemes csengésű a neve⁴.

Így aztán a következő, azaz 985. év nyarán huszonöt hajóból álló flotta indult el a Breidha-fjordból Grönland felé, megrakva emberekkel, lovakkal és tehennel, fával és szerszámokkal. Ám amint a Honfoglalás Könyve beszámol róla, csak tizennégy hajó érkezett meg. A forrás szerint: „több visszafordult, néhány pedig elsüllyedt a hullámokban.” Erik hétszáz emberrel végül is sikeresen partra szállt a sziget délnyugati részén lévő egyik fjordban. Itt csapatát két településen osztotta szét: a Keleti Telepen, amely a mai Julianehaab környékén terült el, és a Nyugati Telepen, a mai grönlandi főváros, Godthaab közelében. Erik feleségével és négy fiával a róla elnevezett Erik-fjordban telepedett le, egy Brattahild nevű majorban – ezt a majort Poul Norlund dán régész tárta fel 1932-ben – „és nagy tekintélye volt ott, valamennyien az ő akaratát követték.” Más szavakkal: a heves vérű férfi, akinek két emberélet száradt a lelkén, a kialakuló kis viking paraszttársaság koronázatlan királya lett.

A kolónia rohamosan fejlődött, mikor Erik fia *Leif* az 1000. évben Norvégiába hajózott, hogy segítséget kérjen *Olaf Trygvasson* királytól a grönlandiak keresztény hitre térítéséhez, Grönlandon már majdnem háromezer ember élt, ebből egyedül a Keleti Telepen kétezer. (A már említett dán régészfeltárás során a Keleti Telepen csaknem kétszáz major maradványait tárták fel és kb. száznak az alapjait találták meg a Nyugati Telepen.) Még ebben az évben az esetleges jobb megélhetés reményében és valószínűleg kalandvágyból is Erik fiai útra keltek, hogy nyugatra hajózva újabb földeket fedezzenek fel. A lakosság jórészt állattenyésztésből, vadászatból és halászatból élt. A gabona nem termett meg a szigeten, a gyér növényzet azonban gazdag volt tápanyagokban, s meglehetősen nagy marha-, birka- és loállományok kellett táplálékot

nyújtania. Ez a fajta életmód egy idő után lehetetlenné tette a lakosság további gyarapodását új területek megszerzése nélkül. A négy fiú: Leif, Thorstein, Thorvald és Freydis mindegyike külön hajón indult el, s a „Grönlandi saga” szerint csak Thorsteinnek nem sikerült eljutnia egy új világba.⁵ A monda szerint Leif nem kis rábeszéléssel még apját is rávette az útra, ám a hajókhöz mentükben Erik lova megbotlott és elesett. Ekkor állítólag így szólt a fiához: *„Úgy látszik nekem már nem adatik meg, hogy Grönland után új országokat is felfedezzek. Itt elválnak útjaink.”*⁶ Ezekkel a szavakkal megfordult és visszalovagolt tanyájára. Grönlandon is maradt egészen 1002 telén bekövetkezett haláláig. A grönlandi állam fejlődése folytonosnak mondható ezután egészen az 1500-as évek elejéig. Népessége a virágkorban elérte az ötezer főt, majd az XV. század

elején-közepén a grönlandi normann kolónia máig sem egyértelmű okok következtében eltűnt.

Jegyzetek

- ¹ A *thing* az izlandi társadalomban a népgyűlés megfelelője, törvényhozó gyűlés.
- ² A törvényen kívül helyezés egyenértékűnek tekinthető a száműzetéssel, mivel a törvényen kívülit bárki szabadon megölhette konzekvenciák nélkül, ezért ezek az emberek inkább elvándoroltak.
- ³ BRONDSTED, JOHANNES: *A vikingek*. Bp., 1983, Corvina Kiadó, 64. p.
- ⁴ Brondsted: i. m. 65. p.
- ⁵ INGSTAD, HELGE: *Vikingek az Újvilágban*. Bp., 1972, Gondolat Kiadó, 16. p.
- ⁶ *Germán, kelta regék és mondák*. Feldolg.: Dömötör Tekla. Bp., 1995, Móra Ferenc Könyvkiadó, 72. p.

Szent István domborműve a császárkép helyén

Beszámoló a Szent István csatahajó-expedíció újabb fázisáról

Cikksorozatunk folytatásaként az alábbiakban tudósítjuk olvasóinkat a Szent István csatahajó kutatására szervezett magyar–horvát expedíció újabb fázisáról, amely a horvátországi Premudasziget közelében a nyílt tengeren zajlott 1997. szeptember végén, október elején.

A merülésekre húsz napot terveztek. A létszám változó volt, de állandóan kb. 20 fő dolgozott, köztük hazai részről a Magyar Búvár Szövetség és a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárrégészeti Szakosztályának búvárai, horvát részről az illetékes állami szakhatóság képviselője, az orvos, valamint a pulai múzeumigazgató. Az expedíciófázis költsége 5 millió forint körül mozgott – tudtuk meg Csepregi Oszkártól, a Magyar Búvár Szövetség elnökétől, az expedíció harmadik fázisának vezetőjétől, akivel munkatársunk készített interjút a történetekről.

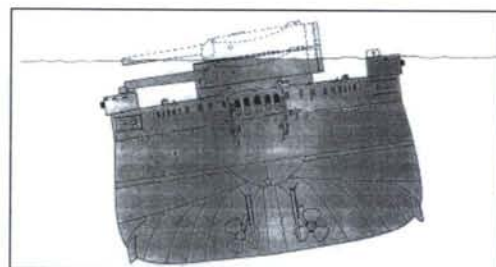
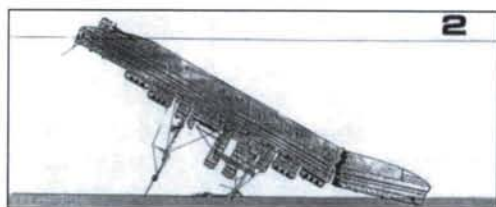
Belvedere Meridionale: – *Az előző kutatások eredményeit értékelve a mostani több feladatra irányulhatott: az admirálisi szalon további feltárása és itt meglelni a Szent István plakettet, a gerinc keresztirányú törésén bejutva s felnyílt helyiségek bejárása, a lékek vizsgálata, a Szent István felirat leszerelése, a horgonyok kiemelési lehetőségének tanulmányozása. Mi volt a kutatás fő iránya? Mit sikerült végrehajtani?*

Csepregi Oszkár: – A fő irányt az admirálisi szalon további feltárása és a hajó helyzetének pontos felmérése jelentették. Ez utóbbinak azért van jelentősége, mert ezáltal tudunk következtetni a találat és a talajra érkezés közötti időben a hajótestben történt változásokra, a tárgyak elhelyezkedésére, a katasztrófa műszaki és haditechnikai okaira.

1-4. kép: A HAJÓ SÜLLYEDÉSI FÁZISAI ES JELENLEGI HELYZETE. DANIEL ERKA HORVÁT BÚVÁR RAJZAI MAGYAR DOKUMENTUMOK ALAPJÁN. A 2. ÉS 3. SZÁMÚ KÉP PONTATLANSÁGA, HOGY A HAJÓTEST NINCS KÉT KÜLÖNÁLLÓ RÉSZRE TÖRVE.

A részletes külső vizsgálatokkal, amelyeket fotó- és videodokumentációval támasztunk alá, megállapítható volt, hogy a hajó felfordulva, az orrával ért először a tengerfenékre, de a teljes leérkezéskor a test kettétört és hossztengetyében kissé elcsavarodott. A törés következtében nem szakadt két különálló részre. A nagyobbik rész ferdén fekszik fel a talajra. Bal oldalán be lehet alá úszni. Itt láthatók a lövegtoronyok ágyúcsövei részben az iszapban, részben ágaskodva (1-4. sz. képek).

A lécek vizsgálatánál jelentős következtetésekre jutottunk. A hajót ért torpedók nem fúródtak a hajótestbe! A két, torpedó ütötte lék egymástól kb. 4-5 m távolságban látható. Ez igazolja, hogy az olasz motoros torpedóvető szinte egyszerre lötte ki a torpedóit a csónak két oldaláról. A lécek vízszintes irányban résszerűek, tehát a torpedók nem hatoltak be a hajótestbe, hanem annak ütődve felrobbantak és a keletkezett lökéshullám szakította be a páncélzatot. A lécektől néhány méterre a hajó orra felé is látszik egy harmadik becsapódás nyoma, amely kisebb, mint az előző kettő, de nincs átszakadva a hajótest. Ez mindenképpen külső behatás eredménye.

Itt meg kell jegyezni, hogy a hajó sebezhetőségéről építésekor Mladiáta János mérnök végzett modellszámításokat, amelyek tételesen bebizonyították, hogy a hajó egyes találat esetén még nem süllyed el. Kettős találat esetén is megmenthető; egyetlen, kritikus szakaszt ért találatokat kivéve, ha a hajótest oldalának közepén, egymáshoz közel, ugyanabban a vízszintes rekeszben érik a belövések. Ekkor a betörő víztől annyira megdőlt, hogy a kritikus súlyponteltolódás miatt, minden erőfeszítés ellenére elsüllyed (5. sz. kép). Ilyen kettős találatot szenvedett el a Szent István és ott, ahol a találatok végzetesek voltak. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy az eredeti Popper-féle tervezéssel szemben a kémények között fényoszóróállványt és nehéz rézhuzalokat szereltek fel, amely módosítások megemelték a hajónak a felszín feletti súlypontját (metacentrikus súlypont), növelve stabilitását, megállapítható, hogy a hajó megmentésére tett kísérletek eleve kudarcra voltak ítélve.

B. M.: – És mit találtak a hajó belsejében?

Az admirális szalon vizsgálata, a Palka-féle üveg oltárképeknek és a hajó jelképének, a Szent István bronzplakettnek a keresése volt a másik fő kutatási irány. Búváraink a „szokott” útvonalon, a nyitott verandaabla-

6. kép: A MAGYAR ADRIA EGYESÜLET
ADOMÁNYA Ó FELSÉGE SZENT ISTVÁN
CSATAHAJÓJÁN. KORABELI FELVÉTEL

csak megoldható lenne, de kiemelése és partra szállítása roppant költséget emésztene fel. A horvátok sincsenek az ötlet mellett.

B. M.: – *Milyen körülmények hatottak a munkára?*

Cs. O.: – Kétszer tíz napot terveztünk merülésekre, de ennek az időnek csak alig kétharmadát tudtuk kihasználni. Egyrészt a viharos időjárás okozott kényszerpihenőt, másrészt egy szerencsés kimenetelű, de nagyon komoly bújárbaleset. A rossz időjárásról csak annyit, hogy ez természetesen nem a víz alatt akadályoz, hanem a merülés kezdetén és végén, valamint a felszíni biztosítás során. A balesetről pedig elmondható, hogy a merülésben résztvevők gyakorlottságának és az expedíció szerveztségének köszönhető, hogy a 65 méteres mélységben bajbajutott társunkat gyorsan és szakszerűen menteni tudtuk, egészsége helyreállt. Az említett okok miatt elmaradt az admirálisi szalon teljesebb átvizsgálása és a lécek behatóbb tanulmányozása.

Meg kell említeni még az előző kutatási fázis során észlelt, a hajó keresztirányú törésében megnyílt torpedópincék bejárásának kérdését. Ide nem terveztünk komolyabb feltárást, tárgyak mozgatását, vizsgálatát, mert a horvát fél szigorú tilalmával egyetértve tartunk a robbanásveszélytől. Bár a beszerzett adatok szerint az ott tárolt és látott 30.5 cm-es löszerek különszereltek, tehát csak a felhasználás előtt állították össze

kilövésre kész állapotba tartozékaikat, de az ördög sohasem alszik. Annyi egyéb veszélyforrás adódik egy ilyen, közepes mélységben végzett kutatás, zárttéri merülés során, hogy ezeket nem kívántuk fokozni.

B. M.: – *Búvártechnikai szempontból „hozhat-e” többet a további helyszíni kutatás?*

Cs. O.: – Természetesen igen. Mint ahogy minden eddigi expedíciós fázis eredményeiből többet tudtunk meg a megválaszolható kérdésekre, úgy a jövőbeni merülések is tovább segítenének tisztázni a hajó tragikus sorsának körülményeit és adalékokkal szolgálhatnának a korabeli haditechnika és harcászat fejlettségéhez. Nem is beszélve a kultúrtörténeti relikviák felhozataláról, amelyekről még nem mondtunk le. Első utunk alkalmával még napokig kellett a roncsot keresnünk és egy napot tudtunk merülni. Mostanság már egyre inkább a részletkérdésekre kereshetjük a válaszokat.

7. kép: A HAJÓTAT FELIRATÁNAK Z BETŰJE.

B. M.: – *Hogyan értékeli a Szent István csatahajó kutatásának jelentőségét a magyar búvársport és a víz alatti régészet szempontjából? Mi lehet a hasonló jellegű kutatások jövője?*

Cs. O.: – A magyar búvársport oldaláról nézve ez a több fázisú expedíció kiemelkedő jelentőségű, hiszen például először itt használtunk rendszeresen az ekkora mélységben végrehajtott merülésekhez elelgedhetetlenül szükséges hélium–levegő légzőgázkeveréket.

Tengeri hajóroncskutatás magyar részről ilyen alapossgal még nem történt. Óriási tapasztalatokra tettünk szert az expedíció szervezési és lebonyolítási munkáiban is. Az expedíció fogalom lett a hazai búvártársadalomban. A víz alatti régészet szempontjából kissé borúsabb a kép, mármint ami a hivatalos történeti kutatást és azok bástyáit illeti. Nem csak arról van szó, hogy a korabeli dokumentumok kutatásához az olaszok részéről elzárkózás tapasztalható vagy hogy a horvát fél nemzeti öntudatát hangsúlyozottan érzékeljük az együttműködésünk során.

Gondok itthon is adódnak – és most egy kissé elkanyarodnék a Szent István kutatásától. A búvárrégészet, mint speciális régészeti

8. kép: CZAKÓ LÁSZLÓ AZ ADMIRÁLISI ÉJJELEI EDÉNNYEL ÉS LÁTCSÓVEL

kategória, Magyarországon új keletű, pontosabban még nem bevett kutatási forma. A patinás Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat legfiatalabb társulataként működve a búvárrégészek az elmúlt időben olyan kutatásokba kezdtek, amelyek eredményei megkérdőjeleznek egyes hagyományos történeti nézeteket. Elég, ha a Dunában, Bölcse térségében fellelt római erődre utalok, amely a limesrendszer újraértékelését tenné szükségessé. A másik kérdés ebben a problémakörben a pénz. Németországban, ahol a búvárrégészet ágaként a világháborúban elpusztult haditechnika kutatására külön világháborús régészet alakult ki, komoly állami pénzeket fordítanak e kutatási területre.

Ezt láthattuk 1996 nyarán is, amikor a Balatonból a búváraink által kiemelt katonai repülőgép sorsát a németek a szívükön

9. kép: HASZNÁLATI TÁRGYAK A SZENT ISTVÁN CSATAHAJÓRÓL.
(A RAJZOKAT ÉS FOTÓKAT CSEPREGI OSZKÁR BOCSÁTOTTA RENDELKEZÉSÜNKRE)

124

viselték. Sajnos, hazánkban önerőből kell áldozni ilyen nemes célra, mint a Szent István csatahajó, a valaha épült legnagyobb magyar hadihajó kutatása.

Mint ahogy az említett feltárási helyszínek is példázzák, nagy lehetőségek vannak a jövőben is a víz alatti hajóroncsok és más emlékek kutatásában, de minden pénzkér-

dés, mint ahogy a következő kutatási fázis létrejötte is, a Szent István csatahajónál.

B. M.: – *Remélem, rendszeres tudósításainkkal sikerrel járulunk az expedíció eredményeinek minél szélesebb körű ismertetéséhez. Köszönöm a beszélgetést!*

BOGDÁNY GYULA

MIT ÍR A SZABAD NÉP?

V. FELEMELIK A VASUTASOK ÉS POSTÁSOK FIZETÉSÉT. MÉG A JÓ ÖREG 328-AS IS VIDÁMABBAN FÜTTYENT A RAGYOGÓ HÍR HALLATÁN
(MÁTHÉ ZOLTÁN GYŰJTEMÉNYÉBŐL)